

Research Paper

The Impact of Social Capital on the Participation of Villagers in Rural Development Programs with the Mediating Role of the Perceived Effects of Plans and Projects

*Naser Shafie Sabet¹, Sogand Khaksar²

1. Assistant professor, Department of Geography and Rural Planning, Earth Science Faculty, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
2. MA, Department of Geography and Rural Planning, Earth Science Faculty, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Citation: Shafie Sabet, N., & Khaksar, S. (2019). [The Impact of Social Capital on the Participation of Villagers in Rural Development Programs with the Mediating Role of the Perceived Effects of Plans and Projects (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 10(2), 258-275, <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2019.276097.1331>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2019.276097.1331>

Received: 15 Feb. 2019
Accepted: 12 June 2019

ABSTRACT

Paying attention to social capital in the management of environmental resources by people and participation in various development programs are the important elements of rural management and development. These elements can solve socioeconomic problems and optimally distribute services and facilities to increase welfare and comfort. However, the importance of social capital and participation of villagers is not properly recognized. In this regard, the role of the people and their participation in accelerating development processes is not taken into consideration. This research aims at the relationship between the improvement of the social capital of villagers and their participation in sustainable rural development on one hand and the environmental, physical, economic and cultural mediating roles of villagers perceived through the implementation of programs and plans in Tehran Province. The study is of a descriptive-survey type conducted with a questionnaire as the data collection tool. The research sample consisted of 400 households in 33 villages. The results indicated the positive effect of social capital on villagers' participation in rural development programs. In other words, through the improvement of social awareness, social trust and social networks in connection to the implementation of community-based programs and projects by local managers, it is possible to enhance the participation of villagers in projects, social activities, and investment in rural areas. This, in turn, leads to improved sustainable development of villages.

Key words:

Rural development plans, Social capital, Trust, participation, Sustainable development

Copyright © 2019, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1. Introduction

S

o far, many definitions have been proposed for social capital. What is usually emphasized in most of them is the ability of community members to cooperate

with each other so as to achieve productivity. The concept of social capital has been taken into consideration by policymakers, social policy officials and local governments in the process of globalization and the weakening of the role of national governments as an effective solution at the level of local communities to cope with development problems (Warner, 1999). In a community located in a certain geographical region, social capital can be promoted

* Corresponding Author:

Naser Shafiei Sabet, PhD

Address: Tehran Province, Tehran, Velenjak, District 1, Daneshjou Boulevard, Shahid Beheshti University, Faculty of Earth Sciences, Human Geography Departments.

Tel: +98 (912) 6722482

E-mail: n_shafiei@sbu.ac.ir

through the promotion of social awareness, social solidarity, social networks, and social trust. This ultimately leads to the formation of social groups and their collective partnership. These come through providing norms that enable social organizations to help one another to achieve their goals (Coleman, 1998; Putnam and Gass, 2002). Therefore, the main issue in this research is to respond the question ‘what is the effect of social capital on the participation of villagers in rural socio-economic activities for sustainable rural development?’.

2. Methodology

The present research is an applied study in terms of purpose, a descriptive survey in terms of data collection method and quantitative in terms of nature. Indeed, a descriptive-analytic method was used to accurately deal with the research question and hypothesis, to provide a meaningful framework on the status of local governments in promoting the indices of rural social capital, and to evaluate the perceived ecological, physical, social, cultural, economic and environmental impacts on the participation in sustainable development programs. Also, a field survey method was used to collect field data on the significant indices in the promotion of social capital indicators and participation in plans and projects for sustainable rural development. The statistical population of the study consisted of the villages around Tehran metropolis with semi-formal institutions (e.g. village councils) and independent local managers.

3. Results

In order to investigate the effect of social capital on the perceived ecological, environmental, socio-cultural, economic and physical conditions in rural plans and projects, multivariate linear regression was done in a step-by-step approach. Only after the first variable, namely social awareness, was considered, the model could predict the order of 33.7, 22.8, 37.1 and 40.9 percent of change in the plans and projects of the sustainable rural development process. To investigate the effect of social capital on sustainable rural development in the context of the perceived dimensions of the villagers, multivariate linear regression was performed in a step-by-step manner. The results showed that, after the social awareness variable was introduced in the model, it alone could account for 26.1% of the variations of sustainable rural development. The multivariate linear regression analysis which was done to explain the effects of the perceived dimensions of plans and projects for participation in sustainable rural development programs showed that, the perceived eco-

logical environment variable alone could predict 26.66% of rural participation changes in the process of sustainable rural development.

4. Discussion

This study was done to investigate the effect of promoting social capital on the participation of villagers in the plans and projects of sustainable development in some rural areas of Tehran Province. The study also evaluated the mediating roles of ecological, environmental, socio-cultural, economic and physical variables. In this regard, six hypotheses were tested. In the first four hypotheses, the relationship between the improvement of social capital on one hand and how effective those mentioned variables would be in rural plans and projects was examined. The results showed that there is a positive and direct relationship between social capital and ecological, environmental, socio-cultural, economic and physical parameters involved in rural development programs. In the fifth hypothesis, social capital affected by the local government function proved to have a significant positive role in sustainable rural development. As to test the sixth hypothesis, the role of improving social capital and involving villagers in rural development plans was examined in connection with the mediating roles of ecological, environmental, socio-cultural, economic and physical parameters. The results confirmed the presence of relationships in this regard. Based on these results, all the hypotheses of the research were approved.

5. Conclusion

This research is devoted to the concept of social capital as a tool for sustainable rural development. If social capital is considered as an infrastructure for sustainable rural development, the negative impacts of implementing development plans and projects can be reduced. Therefore, appropriate plans to increase social capital can contribute to the process of sustainable rural development. According to the literature and the results of this research, social capital is necessary for sustainable rural development. It is also found that sustainable development serves as a factor contributing to the creation of social capital. This two-way relationship makes it important enough to pay attention to the collaboration of management and the local community in sustainable rural development processes.

Acknowledgments

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی با نقش میانجی اثرات ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها

*ناصر شفیعی ثابت^۱، سوگند خاکسار^۲

۱- استادیار، گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
۲- کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۲۶ بهمن ۱۳۹۷
تاریخ پذیرش: ۲۲ خرداد ۱۳۹۸

توجه به مقوله سرمایه اجتماعی در مدیریت منابع محیطی توسط مردم و مشارکت در برنامه‌های مختلف توسعه به‌مثابه یکی از عناصر مهم مدیریت و توسعه روستایی است؛ که در رفع مشکلات اجتماعی-اقتصادی و توزیع بهینه خدمات و امکانات، به‌منظور افزایش رفاه و آسایش روستاییان مؤثر است. با این وجود، اهمیت و جایگاه سرمایه اجتماعی و مشارکت روستاییان به‌درستی تشخیص داده نشده است. بدین ترتیب، ایفای نقش مردم و مشارکت آن‌ها در جهت تسریع فرآیند توسعه آن‌چنان‌که باید مورد توجه قرار نگرفته است. بر این شالوده، این پژوهش رابطه بین بهبود سرمایه اجتماعی روستاییان و مشارکت آن‌ها در برنامه‌های توسعه روستایی با نقش میانجی اثرات محیطی-اکولوژیک، فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی ادراک‌شده از اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها توسط روستاییان در روستاهای استان تهران را آشکار می‌سازد. یافته‌های پژوهش حاضر که به روش توصیفی-پیمایشی و مبتنی بر ابزار پرسشنامه در ۴۰۰ خانوار نمونه و در ۳۳ روستای نمونه انجام شده، بیانگر تأثیر مثبت سرمایه اجتماعی بر مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی است؛ به سخن دیگر با بهبود آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی نسبت به اجرای برنامه‌ها و طرح‌های اجتماعی-اقتصادی توسط مدیریت محلی، مشارکت روستاییان در اجرای طرح‌ها و شراکت در فعالیت‌های اجتماعی و سرمایه‌گذاری اقتصادی در روستاها افزایش یافته که در نتیجه موجب بهبود میانگین ابعاد توسعه پایدار روستایی شده است.

کلیدواژه‌ها:

برنامه‌های توسعه روستایی، سرمایه اجتماعی، اعتماد، مشارکت روستاییان، توسعه پایدار

مقدمه

روستایی مدد خواهد رساند (Popovych, 2018). در این رابطه استدلال بر این است که ویژگی‌های مدیریت محلی به‌عنوان انگیزه‌ای در بین اعضا برای پیروی از اهدافشان محسوب می‌شود. به‌طوری‌که درک انتظارات مردم از لحاظ نتایج برنامه‌ها و طرح‌ها، کسب رضایت روستاییان و در نظر گرفتن منافع شخصی و جمعی به‌طور مستقیم با ویژگی‌های مدیریت محلی در رابطه است (Bezzina, 2000). به سخن دیگر، بهبود وضعیت زندگی و ابعاد توسعه پایدار روستایی از طریق توجه به مقوله سرمایه اجتماعی، و به‌طور کلی نظریه‌های اجتماع‌محور پذیر بوده؛ و سرمایه اجتماعی به‌مثابه شبکه، روابط و هنجارهایی تلقی شده که به روستاییان کمک می‌کند که با هماهنگی و برقراری رابطه با یکدیگر، با مشکلات اجتماعی و اقتصادی راحت‌تر روبه‌رو شوند (Putnam, 1995).

اگرچه مطالعات مختلفی به بررسی سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار روستایی پرداخته‌اند؛ با این حال، مطالعات کمی به ارتباط بین

تعاریف بسیاری از سرمایه اجتماعی وجود دارد؛ اما، معمولاً در اکثر تعاریف بر «توانایی اعضای جامعه برای همکاری با یکدیگر که منجر به فعالیت تولیدی می‌شود»، تأکید شده است. بوردیو، سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از منابع موجود یا بالقوه ناشی از تملک شبکه‌های پایدار و نهادینه‌شده در روابط مبتنی بر توافق و شناخت دوطرفه می‌داند (Bourdieu & Wacquant, 1992). همچنین، کلمن، سرمایه اجتماعی را منبعی شامل سرمایه انسانی و مالی تلقی کرده است. از دیدگاه او، سرمایه اجتماعی جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی را در برمی‌گیرد و اقدامات کنشگران را تسهیل می‌کند (Coleman, 1988).

بر اساس ادبیات توسعه، کیفیت عملکرد مدیریت و به‌ویژه مدیریت محلی و همراهی آن با شرایط نوین جوامع همچون توجه به مقوله سرمایه اجتماعی، به فرآیند رشد و توسعه پایدار

* نویسنده مسئول:

دکتر ناصر شفیعی ثابت

نشانی: تهران-ولنجک-میدان شهید شهریار-دانشگاه شهید بهشتی-دانشکده علوم زمین-گروه جغرافیا و آمایش.

تلفن: ۶۷۲۲۴۸۲ (۹۱۲) +۹۸

پست الکترونیکی: n_shafiei@sbu.ac.ir

اجتماعی، اقتصادی، و محیط فیزیکی ادراک شده توسط روستاییان را در فرایند توسعه پایدار روستایی بهبود می‌بخشد. این تعریف توسط بسیاری از محققان توسعه جامعه که ادعا می‌کنند جوامع با سرمایه اجتماعی بالا شانس بیشتری برای دستیابی به توسعه دارند، تأیید شده است (Coleman, 1988; Putnam & Goss., 2002). بدین ترتیب، سرمایه اجتماعی دارای اثرات توسعه اجتماعی، اقتصادی و محیطی - اکولوژیک ادراک شده در مناطق روستایی است که به مثابه کلیدی در بهبود کیفیت زندگی روستاییان در فرآیند توسعه پایدار روستایی قلمداد می‌شود.

از ابتدای دهه ۱۹۹۰ میلادی جامعه جهانی تمایل به برانگیختن مشارکت محلی در میان سازمان‌های غیردولتی، مدیران دولتی و نهادهای علمی و دانشگاه را گسترش داده است. امروزه این رهیافت برای کاستن از محدودیت‌های برنامه‌ریزی و مدیریت از بالا به پایین طراحی می‌شود (Ericsson, 2004)؛ به طوری که نظارت مردم محلی بر مسائل مربوط به محل خود، یکی از عناصر مهم مدیریت و توسعه روستایی است و این به معنای کمک به آن‌ها برای مشارکت در امور سیاسی، تصمیم‌گیری و افزایش مهارت‌های مربوط به چگونگی رفع مشکلات است (Saleh Nasab, 1992). بدین ترتیب، یکی از ابزارهای مهم در جهت دستیابی به توسعه روستایی، ایفای نقش مردم و مشارکت آن‌ها در این زمینه از طریق نظام‌مند کردن مدیریت محلی است.

در رابطه با بهبود سرمایه اجتماعی روستاییان متأثر از اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها توسط روستاییان برای مشارکتشان در فرآیند توسعه پایدار روستایی، تجربه پنجاه سال گذشته امکانات و محدودیت‌های عملکرد مدیریت به‌ویژه در بهبود فرآیند توسعه پایدار به روشنی نشان داده است؛ که عامل تعیین‌کننده در این زمینه، به‌رغم تجربه‌های متفاوت، کارآمد بودن مدیریت محلی در اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها است. به سخن دیگر، تجربه‌های توسعه پیام‌های متفاوتی را به ما می‌دهد؛ که اثرات ادراک شده از اجرای طرح‌ها و پروژه‌ها توسط روستاییان در فرآیند مدیریت و توسعه اجتماعی - اقتصادی نقش محوری دارد. باین حال، نه به‌عنوان فراهم‌کننده مستقیم رشد، بلکه به‌مثابه یک شریک، عامل تسهیل‌کننده در روند توسعه است (World Bank, 2000). در کشورهایی مانند هلند و اسکانندیناوی، تأکید اساسی بر تفاوت و تنوع در عملکرد سیستم و زمینه‌های سیاسی، ملی و منطقه‌ای آن‌ها، و درجه تأثیر در کار نهادها و تشکلهای بوده؛ و در نتیجه نقش رهبران در پیشرفت سازمان و تشکلهای متفاوت است (Day and Sammons, 2016).

از سوی دیگر، توجه به سرمایه اجتماعی برای مدیریت منابع محیطی و طبیعی نیز توسط مردم، سابقه‌ای دیرینه دارد؛ خانواده‌های کشاورز و روستایی به‌صورت جمعی در فعالیت‌های مختلف همچون مدیریت آب و حفظ مراتع و اراضی کشاورزی

بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی متأثر از اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها توسط روستاییان برای مشارکت در برنامه‌های توسعه پایدار روستایی به‌صورت هم‌زمان پرداخته‌اند. به‌منظور برطرف کردن این شکاف مطالعاتی و باتوجه به این پژوهش به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی با نقش میانجی اثرات ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها در روستاهای استان تهران پرداخته است.

بنابراین مسئله اصلی در این پژوهش این است که بهبود سرمایه اجتماعی متأثر از اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها توسط روستاییان چه تأثیری بر مشارکت روستاییان در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی روستا در فرآیند توسعه پایدار روستایی دارد؟ در راستای مسئله اصلی، سؤال‌های فرعی مقاله به این شرح است:

سرمایه اجتماعی متأثر از عملکرد مدیریت محلی چه تأثیری بر مشارکت روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی دارد؟ و بالاخره تأثیر سرمایه اجتماعی با نقش میانجی اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها توسط روستاییان برای مشارکتشان در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی روستا در فرآیند توسعه پایدار روستایی چگونه است؟

مروری بر ادبیات موضوع

از دیدگاه سنتی، سرمایه اجتماعی از سه عنصر اساسی تشکیل می‌شود: اعتماد، همکاری متقابل و شبکه‌های اجتماعی که به‌مثابه مزیتی است که جامعه و افراد به‌وسیله آن بتوانند از مشارکت و همکاری متقابل و اعتماد به یکدیگر بهره‌مند شوند (Currie & Stanley, 2008). مفهوم سرمایه اجتماعی با توجه به روند جهانی شدن و تضعیف نقش دولت‌های ملی، به‌عنوان راه‌حلی اجرایی در سطح اجتماعات محلی برای حل مشکلات توسعه، مورد توجه سیاست‌گذاران، مسئولان سیاست اجتماعی و مدیریت محلی قرار گرفته است (Warner, 1999). همچنین، متناسب با شکل‌پذیری روابط اجتماعی، اعتماد بین فردی و تعهدات افراد جامعه، توانایی بهبود همکاری بین افراد جامعه و هماهنگی در روند توسعه جامعه محور را دارد (Liu et al, 2014).

بر این شالوده، در هر واحد جغرافیایی، مقوله سرمایه اجتماعی از طریق ارتقاء آگاهی اجتماعی، انسجام اجتماعی، روابط متقابل و شبکه‌های اجتماعی، و اعتماد اجتماعی باعث شکل‌پذیری تشکلهای اجتماعی و شراکت جمعی گروه‌های اجتماعی می‌شوند؛ و شامل هنجارهایی است که سازمان‌های اجتماعی را قادر می‌سازند تا یکدیگر را برای رسیدن به اهدافشان یاری رسانند. به سخن دیگر، ارتقاء شاخص‌های سرمایه اجتماعی به‌وسیله مدیریت و نهادهای محلی، اثرات محیطی - اکولوژیک،

بر تصمیم‌گیری بهتر، اعمال مدیریت تولید به نحو مطلوب‌تر و افزایش میزان مشارکت‌های تولیدی را بر عهده دارد، به طوری که این شعاع اعتماد درون گروهی همراه با اعتماد و هنجارهای متقابل بین گروهی در سطح طایفه، بستر مناسبی برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه‌ای و تشکلهای تولیدی در بعد ارشادی، ترویجی و خدماتی را فراهم نموده است (Azkia & Firoozabadi, 2008). بر این اساس مدیریت محلی به جای آنکه به تنهایی مسئولیت کامل اداره جوامع را بر عهده گیرد، باید با استفاده از سرمایه اجتماعی در کنار مردم به عنوان یکی از نهادهای مسئول اداره جامعه محسوب شود و برای جلب مشارکت و همپاری تمام نیروهای مؤثر در حیات جامعه روستایی جایگزین همگرایی به جای تفرق و واگرایی شود (Rezvani & Darban Astaneh, 2012).

بنابراین، در ایران نیز از چالش‌های بسیار مهم در فرآیند برنامه‌ریزی برای بهبود شاخص‌های توسعه پایدار روستایی، میزان توجه و سهم شراکت جمعی روستاییان و ذینفعان محلی در فرآیند برنامه‌ریزی و مدیریت در زمینه طرح‌ها و پروژه‌های اجتماعی و اقتصادی روستایشان است. از این رو، نهادهای محلی (نهاد شورای اسلامی روستایی) و مدیریت روستایی (دهیاری) در ایران تنها نهادهایی هستند که محور مشارکت مردم در امور توسعه محلی محسوب می‌شوند. بنابراین، نهادها و مدیریت محلی در بهبود سرمایه اجتماعی روستاییان برای مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی در فرآیند توسعه پایدار روستایی از طریق اثرات ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌ها؛ و ارزیابی نظرات مردم در این زمینه، علاوه بر اینکه به بهبود زندگی اجتماعی، اقتصادی، محیطی - اکولوژیک مردم روستایی مدد می‌رساند؛ اهمیت ارتباط میان شرح وظایف حکومت محلی، سرمایه اجتماعی و بهبود شاخص‌ها در فرآیند توسعه پایدار روستایی را نیز در منطقه مورد مطالعه آشکار می‌سازد. از همین رو، در سال‌های اخیر، بحث توجه به مقوله سرمایه اجتماعی و مشارکت مردمی برای مواجهه با چالش‌های اجتماعی و اقتصادی موجود و پیش‌رو، به صورت گسترده در سطح جامعه و محافل آکادمیک و سازمان‌های اداری ایران مطرح شده؛ و با اهمیت قلمداد شده است.

برای بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی با نقش میانجی اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها با مرور ادبیات تحقیق، تصویر شماره ۱ به عنوان چارچوبی کلی برای مشخص نمودن روابط میان متغیرهای تحقیق مدل‌سازی شد. این مدل شامل متغیر مستقل سرمایه اجتماعی و ابعاد آن برای مشارکت روستاییان در فعالیت اجتماعی - اقتصادی در فرآیند توسعه پایدار روستایی به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. همچنین، متغیر میانجی در این مدل شامل اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک شده برنامه‌ها و طرح‌ها توسط روستاییان است.

همکاری می‌کردند (Pretty, 1995). همچنین، در پژوهش‌های متعددی مشخص شد که از دست دادن گروه‌های محلی، تخریب منابع طبیعی را به همراه داشته است. در مقابل، مشارکت در گروه‌ها و انجمن‌های محلی در بهبود سرمایه‌ها و منابع طبیعی و انسانی مؤثر بوده است (Pretty and Ward., 2001). در این راستا، بسیاری از محققان سرمایه اجتماعی را به عنوان حلقه مفقوده توسعه پایدار روستایی قلمداد کرده‌اند (Butler et al, 2009; Dhesi, 2000; Grootaert, 1998). به طوری که موفقیت در روابط بین طبقات مختلف جامعه مبتنی بر آموزشی است که می‌تواند منجر به پایداری ساختارها و ایجاد ثبات اجتماعی شود (Bourdieu, 2018). به سخن دیگر، سرمایه اجتماعی برای جامعه یک وسیله و یک نتیجه است. به عنوان وسیله از این جهت مطرح است که به واسطه آن روابط و مشارکت به نتایجی همچون دارایی‌های متعلق به جامعه منجر خواهد شد. همچنین از این جهت به عنوان یک نتیجه تلقی می‌گردد که روابط و شبکه‌هایی که اقدام مدنی را در خود تقویت می‌کنند، با افزایش همکاری میان افراد عملکرد سازمان و تشکلهای را بهبود می‌دهند (Cavaye, 2004).

بر این شالوده، محققانی مانند بولن^۱ (۲۰۰۷) و دبیرین و گوتز^۲ (۲۰۱۳) سرمایه اجتماعی را برای فرآیندهای توسعه جامعه ضروری می‌دانند. منظور از توسعه جامعه در اینجا به روند شناسایی اولویت‌ها و حل مسائل محلی توسط دولت‌های محلی و سایر مؤسسات حمایتی است (World Bank, 2014; Tirmizi, 2005). این موضوع شامل اعضای جامعه است تا با استفاده از بسیج اعضا، ساختارهایی را برای اقدامات لازم جهت پاسخگویی به نیازهای خود و توانمند ساختن گروهی مردم فراهم کنند (Mendes, 2009). در این راستا، با مطرح شدن مفهوم سرمایه اجتماعی، شیوه‌های مدیریتی در چهارچوب فرآیند توسعه پایدار، رویکردی مشارکتی پیدا کرد. به طوری که مدیریت محلی با رهیافت فضایی با تأکید بر شاخص‌هایی مثل سنجش سرمایه اجتماعی، پایداری، انعطاف‌پذیری و مشارکتی بودن شکل گرفت که در آن هر سرزمین و سکونتگاه در اعمال سیاست‌های توسعه پایدار همراه با در نظر گرفتن مزیت نسبی، دارای آزادی عمل زیادی شد (Svendsen, 2000).

در این راستا، با توجه به زمینه‌ها و فرصت‌های مطرح شده برای تولید و تحقق سرمایه اجتماعی و نیز توجه به محدودیت‌های مطرح شده در قالب نهادهای اصلی جامعه در مقیاس‌های خرد، میانی و کلان می‌توان با بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی، امکان دستیابی به توسعه پایدار را فراهم نمود (Eftekhari et al, 2015). به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی هم فرآیند توسعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد و هم از فرآیند توسعه تأثیر می‌پذیرد (Ghaffari, 2011). در این رابطه، سرمایه اجتماعی درون گروهی نقش مؤثری

1. Bullen
2. Debertin and Goetz

شد. جامعه آماری پژوهش حاضر روستاهای استان تهران است. با توجه به گستردگی جامعه آماری روش نمونه‌گیری خوشه‌ای دومرحله‌ای بوده است. در ابتدا، روستاها در درون خوشه‌ها (بر اساس محدوده شهرستان) به‌صورت تصادفی انتخاب شدند. تعداد کل روستاهای نمونه تصادفی در این مرحله ۳۳ روستا بر اساس قضیه حد مرکزی و نرمال بودن وضعیت نمونه‌ها در صورت بیشتر از تعداد ۳۰ نمونه، تعیین شد (Van Voorhis et al, 2007). سپس در درون خوشه روستاهای انتخابی، خانوارهای نمونه تصادفی بر اساس روش نسبت به‌اندازه خانوارهای موجود (بر اساس داده‌های نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران) انتخاب شدند و در درون آن‌ها نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی ساده انجام شد.

حجم نمونه‌های تصادفی بر اساس روش «کوکران^۳» و نمونه‌گیری در متغیرهای کیفی (Rex, 2013) که به‌صورت رتبه‌ای طیفی لیکرت از مقدار ۱ خیلی کم تا مقدار ۱۰ خیلی زیاد طبقه‌بندی شده است؛ با سطح اطمینان ۹۵ درصد و دقت احتمالی مطلوب ۵ درصد و پیش برآورد واریانس ۰/۲۵ و بر اساس تطابق با جدول مورگان، تعداد ۳۷۲ خانوار نمونه تصادفی محاسبه شد. برای دقت بیشتر و تکمیل پرسشنامه بیشتر در روستاهایی که حدنصاب نمونه‌ها بر اساس روش نسبت به‌اندازه کمتر از ۱۰ پرسشنامه می‌شد، حجم نمونه تصادفی ابتدا به ۳۸۴ پرسشنامه و سپس تا ۴۰۰ نمونه افزایش یافت تا پوشش بهتری در جامعه آماری داشته باشد. در هر یک از روستاهای نمونه تصادفی بافت روستاها بر اساس نقشه آن‌ها به ۴ بلوک تقسیم شد و در هر بلوک بر اساس حجم نمونه تصادفی، منازل مسکونی برای تکمیل پرسشنامه سرپرست خانوار به‌صورت تصادفی انتخاب شدند (جدول شماره ۱).

3. Cochran

فرضیه‌های پژوهش

در راستای سؤال‌ها و اهداف پژوهش فرضیه‌های زیر مورد آزمون و تحلیل قرار می‌گیرند:

H۱: سرمایه اجتماعی بر مشارکت روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی تأثیر مثبت دارد.

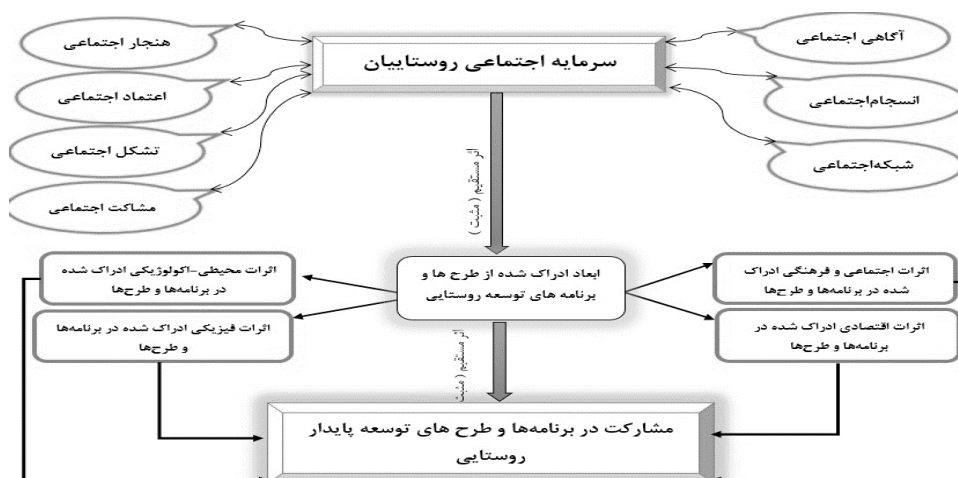
H۲: سرمایه اجتماعی با نقش میانجی اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک‌شده از برنامه‌ها و طرح‌ها توسط روستاییان برای مشارکت ایشان در فرآیند توسعه پایدار روستایی تأثیر دارد.

موقعیت محدوده مورد مطالعه

برای سنجش اثرات سرمایه اجتماعی بر مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی با نقش میانجی اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک‌شده از برنامه‌ها و طرح‌ها روستاهای استان تهران انتخاب شد (تصویر شماره ۲).

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر با توجه به هدف از نوع کاربردی و با توجه به نحوه گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی - پیمایشی است و برحسب ماهیت داده‌ها از نوع تحقیقات کمی است. به لحاظ موضوعی این پژوهش از نوع مطالعات اثرات سرمایه اجتماعی (با قبول تأثیرپذیری از عملکرد مدیریت محلی) بر مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی است که در سال ۱۳۹۶ در سکونتگاه‌های روستایی استان تهران انجام شد. برای تبیین دقیق سؤال‌ها و فرضیه‌های پژوهش حاضر از روش توصیفی - تحلیلی؛ و برای جمع‌آوری داده‌های میدانی از روش پیمایش میدانی استفاده

و ۳ استفاده شد.

علاوه بر این، برای بررسی پایایی شاخص‌ها از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره ۴ آمده است. به سخن دیگر، تعداد ۳۱ نمونه به صورت پیش‌آزمون برای تعیین روایی و پایایی پرسشنامه جمع‌آوری شد. نتایج نشان از روایی و پایایی مناسب پرسشنامه دارد.

برای جمع‌آوری داده‌های میدانی از ابزار پرسشنامه استفاده شد. برای طراحی پرسشنامه از مطالعات مختلف بر اساس شرایط و موقعیت جامعه ایران استفاده شد. در این رابطه برای ابعاد سرمایه اجتماعی تعداد ۷۷ سؤال مطابق جدول شماره ۳ استفاده شد. برای متغیر مشارکت در برنامه‌ها و طرح‌ها در فرآیند توسعه پایدار روستایی تعداد ۲۶ سؤال مطابق جداول شماره ۲

جدول ۲. متغیرهای مکنون و آشکار سرمایه اجتماعی روستاییان.

متغیرهای مکنون	منابع متغیرهای آشکار	جمع کل
آگاهی اجتماعی	آگاهی دادن روستاییان نسبت به حقوق خود	۲
	آگاهی دادن روستاییان نسبت به مزایای مشارکت در زمینه اجتماعی	۳
	آگاهی دادن روستاییان نسبت به مزایای مشارکت در زمینه اقتصادی	۳
انسجام اجتماعی	همبستگی مردم روستا با یکدیگر	۶
	همبستگی و همکاری مردم روستا با مردم روستای مجاور	۴
	همبستگی و همکاری مسئولین و مدیران محلی با روستاییان	۳
شبکه روابط اجتماعی	ایجاد شبکه‌های اجتماعی رسمی	۲
	ایجاد شبکه‌های اجتماعی غیررسمی	۳
	روابط و تعامل اجتماعی و اقتصادی مثبت بین روستاییان	۴
هنجارهای اجتماعی	حفظ و پایبندی به ارزش‌ها و باورهای اجتماعی	۴
	رعایت نظم و انضباط اجتماعی	۲
	صداقت و راست‌گویی بین مردم با مسئولین و برعکس	۲
اعتماد اجتماعی	اعتماد نسبت به یکدیگر	۳
	اعتماد و رضایت از محل زندگی	۱
اعتماد اجتماعی	اعتماد به نهادهای اجتماعی و سازمان‌ها-	۲
	شکل‌دهی و گسترش شکل	۴
تشکل و گروه‌های اجتماعی	انجام کارهای گروهی	۳
	مشارکت اجتماعی	مشارکت در فعالیت‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی
		مشارکت در تصمیم‌گیری‌های محلی

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

جدول ۳. فرآیند شاخص سازی مفهوم مشارکت در برنامه‌های توسعه روستایی.

منابع	متغیرهای مکنون اثرات ادراک شده از اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها، مشکار موجب:	متغیرهای آشکار
Putnam & Goss, 2002	بهبود کمیت و کیفیت زمین‌های کشاورزی می‌شود.	بهبود کیفیت زندگی از طریق فرصت‌ها برای
Coleman, 1998	بهبود پوشش گیاهی و مرتعی می‌شود.	تحصیلات، آموزش، خدمات و... می‌شود
Bezzina, 2000	بهبود وضع آب‌های سطحی و زیرزمینی می‌شود.	راحتی بیشتر زندگی می‌شود
World Bank, 2000	موجب حفاظت از خاک می‌شود	کاهش مهاجرت روستاییان می‌شود.
Pretty, 1995	حفاظت از منابع طبیعی می‌شود.	بهبود وضعیت تشکل‌های محلی در روستا می‌شود.
Pretty and Ward, 2001		بهبود مشارکت روستاییان (شراکت جمعی) می‌شود.
Carave, 2004		ارتقاء فرهنگ بومی می‌شود.
Mendes, 2009		تقویت غرور فرهنگی روستاییان می‌شود.
Hortings & Padt, 2013		گسترش فعالیت‌های متنوع فرهنگی می‌شود.
Day and Sammons, 2016		بهبود و رفع فقر روستاییان می‌شود.
Bourdieu, 2018		بهبود کارایی روستاییان می‌شود.
Popowych, 2018		منافع اقتصادی را برای روستاییان فراهم می‌سازد.
جمع کل		بهبود نرخ پس‌انداز در بانک می‌شود.
		بهبود سطح درآمد روستاییان می‌شود.
		بهبود کمیت و کیفیت اشتغال و درآمدزایی می‌شود.
		بهبود سرمایه‌گذاری کشاورزی و غیر کشاورزی می‌شود.
		بهبود مسکن می‌شود
		بهبود خدمات زیرساختی و رفاهی می‌شود.
		بهبود کاربری‌های آموزشی می‌شود.
		بهبود کاربری‌های تجاری می‌شود.
		بهبود دسترسی به بازارها برای فروش محصولات می‌شود.

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

جدول ۴. ضریب آلفای کرونباخ ابعاد مقوله اثرگذار و اثرپذیر پژوهش.

متغیر	ابعاد اصلی	آلفای کرونباخ
سرمایه اجتماعی محلی (روستایی)	آگاهی اجتماعی	۰/۸۷۹
	انسجام اجتماعی	۰/۷۹۵
	شبکه روابط اجتماعی	۰/۸۱۱
	هنجارهای اجتماعی	۰/۸۱۸
	اعتماد اجتماعی	۰/۸۰۹
	تشکل و گروه‌های اجتماعی	۰/۷۴۴
ابعاد ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌های توسعه روستایی	مشارکت اجتماعی	۰/۷۶۳
	ابعاد محیطی - اکولوژیک ادراک شده	۰/۸۶۶
	ابعاد اجتماعی - فرهنگی ادراک شده	۰/۸۰۱
	ابعاد اقتصادی ادراک شده	۰/۸۵۵
مشارکت در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی	ابعاد فیزیکی ادراک شده	۰/۸۶۸
	اجتماعی	۰/۷۶۷
	اقتصادی	۰/۷۲۳
	مذهبی	۰/۸۶۹
	سیاسی	۰/۸۰۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

مختلف تشکیل دهنده این متغیر برابر نیست. همچنین، در حالی که «مشارکت اجتماعی» بالاترین شدت پاسخ‌ها را به خود اختصاص داده است، دو بعد «آگاهی و انسجام اجتماعی» کمترین شدت پاسخ‌ها را در میان پاسخ‌گویان دارا است. همچنین، میانگین کل ابعاد مشارکت روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی متأثر از ابعاد ادراک شده از ط اجرای برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی ۵/۰۶ از ۱۰ است؛ که بیشترین میانگین مشارکت در ابعاد مذهبی و سیاسی بوده است. علاوه بر این، میانگین کل ابعاد ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌های توسعه روستایی معادل ۴/۶۸ از ۱۰ است. در حالی که ابعاد «اجتماعی - فرهنگی» بالاترین شدت پاسخ‌ها را به خود اختصاص داده است، ابعاد «اقتصادی» کمترین شدت پاسخ‌ها را در میان پاسخ‌گویان دارا است (جدول شماره ۶).

یافته‌های استنباطی

به منظور تعیین وضعیت بهنجاری توزیع داده‌ها و انتخاب آزمون‌های مناسب برای تحلیل استنباطی یافته‌ها، آزمون کولموگروف اسمیرنف^۴ مورد استفاده قرار گرفت. نتایج آزمون در خصوص کلیه ابعاد سرمایه اجتماعی و مجموع آن‌ها، ابعاد مشارکت روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی و ابعاد ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌های توسعه روستایی در سطح ۵ درصد معنادار نشد (جدول شماره ۷). از این رو توزیع داده‌ها نرمال بوده و در نتیجه برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون پارامتریک استفاده شد.

داده‌های این پژوهش علاوه بر نتایج حاصل از پرسشنامه، در زمینه شاخص‌های توسعه پایدار روستایی و دیگر شاخص‌ها که آمار رسمی در این زمینه وجود داشت، با نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵ و داده‌های سازمان‌های متولی روستایی بر اساس روستاهای نمونه مورد بررسی مقایسه شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. در بخش آمار توصیفی از درصد فراوانی، میانگین و انحراف استاندارد استفاده شد؛ و در بخش آمار استنباطی آزمون رگرسیون چند متغیره به روش گام‌به‌گام با استفاده از نسخه SPSS₂₃ صورت گرفت.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

توزیع پاسخ‌گویان بر حسب ویژگی‌های فردی

بر اساس یافته‌های پرسشنامه پژوهش، حدود ۵۷/۲۲ درصد پاسخ‌گویان را مردان و میزان ۴۲/۷۸ درصد را زنان تشکیل می‌دهند.

وضعیت تحصیلات نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ‌گویان دارای مدرک تحصیلی دیپلم هستند و در مقابل کمترین فراوانی متعلق به مدرک لیسانس و بالاتر است. سایر ویژگی‌ها در ارتباط با مدت‌زمان سکونت در روستا و سن پاسخ‌گویان در جدول شماره ۵ مشخص است.

بر اساس یافته‌های پژوهش، در عین حال که میانگین کل سرمایه اجتماعی برابر ۴/۷۱ از ۱۰ است؛ اما نسبت میانگین در میان ابعاد

4. Kolmogorov Smirnov

جدول ۵. توزیع درصدی پاسخ‌گویان بر اساس ویژگی‌های فردی.

متغیر	درصد
جنس	مرد ۵۷/۲۲
	زن ۴۲/۷۸
	جمع ۱۰۰
مدت‌زمان سکونت	۱ تا ۹ سال ۵/۸۱
	۱۰ تا ۱۹ سال ۱۹/۱۲
	۲۰ تا ۳۰ سال ۲۶/۱۹
	بیشتر از ۳۰ سال ۴۸/۸۸
	جمع ۱۰۰
وضعیت تأهل	مجرد ۱۵/۱۴
	متاهل ۸۴/۸۶
	جمع ۱۰۰
تحصیلات	ابتدایی ۱۵/۸۲
	راهنمایی ۲۰/۲۱
	دیپلم ۳۱/۳۳
	فوق‌دیپلم ۱۹/۱۸
	لیسانس و بالاتر ۱۵/۴۷
جمع ۱۰۰	
سن	۱۸ تا ۲۴ سال ۱۱/۱۸
	۲۵ تا ۳۴ سال ۳۴/۲۹
	۳۵ تا ۵۰ سال ۴۰/۵۶
	۵۰ و بیشتر ۲۳/۹۷
جمع ۱۰۰	

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

جدول ۶. میانگین و انحراف معیار ابعاد سرمایه اجتماعی، مشارکت روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌ها متأثر از ابعاد ادراک‌شده از طرح‌ها و برنامه‌های توسعه روستایی.

تپه	انحراف استاندارد	میانگین	ابعاد سرمایه اجتماعی
۷	۲/۱۹	۴/۴۶	آگاهی اجتماعی
۲	۲/۳۴	۴/۷۳	انسجام اجتماعی
۵	۲/۳۵	۴/۵۳	شبکه روابط اجتماعی
۱	۲/۲۹	۴/۷۸	هنجار اجتماعی
۴	۲/۲۸	۴/۶۱	اعتماد اجتماعی
۶	۲/۳۴	۴/۵۱	تشکل و گروه‌های اجتماعی
۳	۲/۳۱	۴/۶۶	مشارکت اجتماعی
	۲/۱۹	۴/۷۱	مجموع
رتبه	انحراف استاندارد	میانگین	ابعاد مشارکت روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستا
۳	۲/۴۴	۴/۹۹	اجتماعی
۴	۲/۲۲	۴/۸۵	اقتصادی
۱	۲/۱۹	۵/۴۹	منه‌بی
۲	۲/۲۳	۵/۱	سیاسی
	۲/۱۸	۵/۰۶	مجموع
تپه	انحراف استاندارد	میانگین	ابعاد ادراک‌شده از طرح‌ها و برنامه‌های توسعه روستایی
۲	۲/۵۷	۴/۶۹	ابعاد محیطی-اکولوژیک ادراک‌شده
۴	۲/۷۰	۴/۴۶	ابعاد اجتماعی-فرهنگی ادراک‌شده
۳	۲/۷۱	۴/۵۶	ابعاد اقتصادی ادراک‌شده
۱	۲/۶۶	۴/۷۳	ابعاد فیزیکی ادراک‌شده
	۲/۶۴	۴/۶۸	مجموع

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

جدول ۷. آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن متغیرهای پژوهش.

ابعاد سرمایه اجتماعی							
مجموع ابعاد	آگاهی اجتماعی	انسجام اجتماعی	شبکه روابط	هنجار اجتماعی	تشکل و گروه‌ها	مشارکت اجتماعی	Z
۰/۳۲۲	۰/۱۱۱	۰/۳۱۲	۰/۲۶۹	۰/۲۵۸	۰/۱۹۸	۰/۲۸۸	۰/۲۸۸
۰/۰۶۶	۰/۰۵۷	۰/۰۶۱	۰/۰۵۸	۰/۰۵۳	۰/۰۵۵	۰/۱۰۱	۰/۱۰۱
ابعاد مشارکت روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستا							
مجموع ابعاد	اجتماعی	اقتصادی	مذهبی	سیاسی	_____	_____	Z
۰/۳۲۸	۰/۳۲۶	۰/۲۸۶	۰/۳۳۳	۰/۳۳۳	_____	_____	_____
۰/۰۸۶	۰/۰۶۱	۰/۰۵۸	۰/۱۰۳	۰/۰۹۹	_____	_____	_____
ابعاد ادراک‌شده از طرح‌ها و برنامه‌های توسعه روستایی							
مجموع ابعاد	ابعاد محیطی-اکولوژیک	ابعاد اجتماعی-فرهنگی	ابعاد اقتصادی	ابعاد فیزیکی	_____	_____	Z
۰/۲۷۵	۰/۲۸۱	۰/۲۱۳	ادراک‌شده	ادراک‌شده	_____	_____	_____
۰/۰۵۶	۰/۰۶۹	۰/۰۵۴	_____	_____	_____	_____	_____

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

توسعه را پیش‌بینی کند. مدل‌های ۲ تا ۵ نشان می‌دهد پس از اضافه شدن متغیر انسجام اجتماعی، تشکل و گروه‌ها، شبکه روابط، هنجار و اعتماد اجتماعی این مقدار به ترتیب به حدود ۲۷/۳، ۳۴/۸، ۳۸/۱، ۴۱/۲، ۴۰/۱ درصد افزایش یافته است (جدول شماره ۸).

جدول شماره ۹ نشان‌دهنده ضرایب تأثیر مدل نهایی متغیرهای مستقل تبیین‌کننده مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی صورت گرفته است. در مدل نهایی متغیر اعتماد اجتماعی (۰/۴۹۱) و متغیر انسجام اجتماعی (۰/۱۸۶) به ترتیب بیشترین و کمترین تأثیر را بر متغیر وابسته مذکور دارد. باید اضافه نمود که از بین شش متغیر واردشده به معادله رگرسیونی، تمامی متغیرها در معادله باقی مانده است. لازم به ذکر است که تأثیر تمام متغیرها بر متغیر وابسته مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی صورت گرفته مثبت است.

تحلیل رگرسیونی خطی چند متغیره برای تبیین تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی

برای بررسی تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی متأثر از اثرات ابعاد موردبررسی ادراک‌شده توسط روستاییان، از رگرسیون خطی چند متغیره به شیوه گام‌به‌گام استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره ۸ ارائه شد.

در مدل رگرسیونی گام‌به‌گام متغیرهای مستقل که برای تبیین مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه صورت گرفته، نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که در مدل شماره (۱) پس از ورود متغیر آگاهی اجتماعی، این مدل به‌تنهایی توانسته است میزان ۲۵/۶ درصد از تغییرات مشارکت روستاییان در برنامه‌های

جدول ۸. مدل رگرسیونی برای تبیین تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی.

ابعاد اصلی	ضریب همبستگی چندگانه (R)	ضریب تعیین (R ²)	ضریب تعیین تعدیل‌شده	آنوا (F)	سطح معناداری (Sig.)
آگاهی اجتماعی	۰/۳۸۶	۰/۲۵۶	۰/۲۶۲	۵۲۰/۴۱۶	۰/۰۰۰
انسجام اجتماعی	۰/۳۹۸	۰/۲۷۳	۰/۲۶۸	۳۳۹/۹۲۱	۰/۰۰۰
شبکه روابط اجتماعی	۰/۵۱۳	۰/۳۴۸	۰/۳۳۹	۳۲۱/۷۱۱	۰/۰۰۰
هنجارهای اجتماعی	۰/۴۹۹	۰/۳۸۱	۰/۳۸۶	۴۱۱/۶۰۱	۰/۰۰۰
اعتماد اجتماعی	۰/۵۱۱	۰/۴۱۲	۰/۳۶۹	۳۳۵/۲۰۱	۰/۰۰۰
تشکل و گروه‌های اجتماعی	۰/۵۰۸	۰/۴۰۱	۰/۴۱۳	۲۸۹/۸۸۷	۰/۰۰۰

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

جدول ۹. ضرایب تأثیر مدل نهایی متغیرهای مستقل برای مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی.

سطح معناداری	میزان T محاسبه شده	ضرایب تأثیر			متغیرها	مدل نهایی
		ضریب استاندارد	ضریب غیراستاندارد	خطای استاندارد		
		β	B			
۰/۰۰۰	۱۹/۲۱۳		۱/۸۶۳	۰/۱۱۴	مقدار ثابت	
۰/۰۰۰	۱۸/۸۹۱	-۰/۳۸۸	-۰/۳۶۳	۰/۰۱۶	آگاهی اجتماعی	
۰/۰۰۰	۱۲/۶۲۲	-۰/۱۸۶	-۰/۲۹۸	۰/۰۲۲	انسجام اجتماعی	
۰/۰۰۰	۱۰/۱۲۴	-۰/۳۱۲	-۰/۲۵۳	۰/۰۲۴	تشکل و گروه‌های اجتماعی	مدل نهایی
۰/۰۰۰	۹/۶۶۸	-۰/۲۶۷	-۰/۲۴۵	۰/۰۲۳	شبکه روابط اجتماعی	
۰/۰۰۰	۸/۶۰۲	-۰/۲۱۱	-۰/۲۱۹	۰/۰۲۴	هنجار اجتماعی	
۰/۰۰۰	۶/۴۱۶	-۰/۴۹۱	-۰/۲۰۳	۰/۰۲۰	اعتماد اجتماعی	

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

شدن متغیر اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک شده توسط روستاییان، این مقدار به ترتیب به حدود ۲۶/۸ و ۲۷/۱ درصد افزایش یافته است. سرانجام در مدل شماره ۴ با اضافه شدن متغیر فیزیکی، این رقم به ۲۷/۶ درصد افزایش داشته است (جدول شماره ۱۰).

جدول شماره ۱۱ نشان‌دهنده ضرایب تأثیر مدل نهایی متغیرهای مستقل تبیین‌کننده بعد فیزیکی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها در برنامه‌های توسعه روستایی است. در مدل نهایی متغیر ابعاد اقتصادی (۰/۳۷۷) و متغیر ابعاد محیطی - اکولوژیک (۰/۱۹۹) به ترتیب بیشترین و کمترین تأثیر را بر متغیر وابسته مذکور دارد. باید اضافه نمود که از بین چهار متغیر وارد شده به معادله رگرسیونی، تمامی متغیرها در معادله باقی مانده است. لازم به ذکر است که تمام متغیرهای ادراک شده مورد بررسی بر متغیر وابسته مشارکت روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی تأثیر دارد. بدین ترتیب، سرمایه اجتماعی با نقش میانجی اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها توسط روستاییان برای مشارکتشان در برنامه‌های توسعه روستایی تأثیر دارد.

تحلیل رگرسیونی خطی چند متغیره برای تبیین اثرات ابعاد مورد بررسی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها برای مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی

برای بررسی رابطه اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها متأثر از متغیر سرمایه اجتماعی توسط روستاییان برای مشارکت در برنامه‌های توسعه روستایی از رگرسیون خطی چند متغیره به شیوه گام‌به‌گام استفاده شد که نتایج آن در جداول شماره ۱۰ و ۱۱ ارائه شد.

در مدل رگرسیونی گام‌به‌گام متغیرهای مستقل که برای تبیین اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها متأثر از متغیر سرمایه اجتماعی توسط روستاییان برای مشارکت در برنامه‌های توسعه روستایی صورت گرفته، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در مدل شماره (۱) پس از ورود متغیر محیطی - اکولوژیک ادراک شده، این مدل به تنهایی توانسته است میزان ۲۶/۶ درصد از تغییرات مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی را پیش‌بینی کند. مدل‌های ۲ تا ۳ نشان می‌دهد پس از اضافه

جدول ۱۰. مدل رگرسیونی برای تبیین اثرات ابعاد مورد بررسی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌ها متأثر از سرمایه اجتماعی روستاییان برای مشارکت در برنامه‌های توسعه روستایی.

مدل	ابعاد اصلی (اثرات ادراک شده)	ضریب همبستگی چندگانه (R)	ضریب تعیین (R ²)	ضریب تعیین تعدیل شده	آنوا (F)	سطح معناداری (Sig.)
مدل ۱	ابعاد محیطی - اکولوژیک	۰/۴۸۸	۰/۲۶۶	۰/۲۶۵	۱۵۲/۱۷۷	۰/۰۰۰
مدل ۲	ابعاد اجتماعی - فرهنگی	۰/۴۹۱	۰/۲۶۸	۰/۲۶۶	۱۳۰/۷۰۲	۰/۰۰۰
مدل ۳	ابعاد اقتصادی	۰/۴۹۹	۰/۲۷۱	۰/۲۶۹	۱۱۱/۱۱۴	۰/۰۰۰
مدل ۴	ابعاد فیزیکی	۰/۵۰۲	۰/۲۷۶	۰/۲۷۵	۱۰۲/۱۲۸	۰/۰۰۰

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

جدول ۱۱. ضرایب تأثیر مدل نهایی متغیرهای مستقل برای ابعاد موردبررسی ادراک‌شده از برنامه‌ها و طرح‌ها برای مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی.

سطح معناداری خطای استاندارد	میزان T محاسبه‌شده	ضرایب تأثیر			متغیرها (اثرات ادراک‌شده از بهبود)
		ضریب استاندارد β	ضریب غیراستاندارد B	خطای استاندارد	
۰/۰۰۰	۱۴/۲۱۱		۳/۵۰۷	۰/۱۹۸	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۱۲/۸۰۰	۰/۳۷۷	۰/۳۵۴	۰/۰۲۳	ابعاد اقتصادی
۰/۰۰۰	۹/۳۳۱	۰/۲۹۲	۰/۳۰۱	۰/۰۲۷	ابعاد فیزیکی
۰/۰۰۰	۷/۰۱۶	۰/۲۶۱	۰/۲۵۶	۰/۰۳۳	ابعاد اجتماعی - فرهنگی
۰/۰۰۰	۵/۹۸۷	۰/۱۹۹	۰/۲۱۳	۰/۰۲۱	ابعاد محیطی - اکولوژیک

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

این رابطه دارد. به سخن دیگر، این نتیجه نشان داد که سرمایه اجتماعی موجود در جامعه محلی مورد مطالعه و با توجه به ادراک آن‌ها از اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی که اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها روستایی در منطقه مورد مطالعه ایجاد می‌کند؛ باعث می‌شود روستاییان از مشارکت در برنامه‌ها و طرح‌ها در فرآیند توسعه پایدار روستایی استقبال کنند.

این نتیجه با یافته‌های کیلیپاتریک و فالک^۷ (۲۰۰۳) و ساموئلسون و نوردوس^۸ (۲۰۰۷) که سرمایه اجتماعی از طریق فرآیند اثرات ادراک‌شده ابعاد توسعه و یادگیری کسانی که در برنامه‌های توسعه سهیم بودند، ایجاد و مورد استفاده قرار می‌گیرد، مطابقت دارد. همچنین، همسویی دارد با یافته‌های مندس^۹ (۲۰۰۹) که نتیجه می‌گیرد جامعه محلی با استفاده از بسیج اعضا، ساختارهایی را برای اقدامات لازم جهت پاسخگویی به نیازهای خود و توانمند ساختن گروهی مردم فراهم می‌سازند. به‌طوری‌که با مطرح شدن مفهوم سرمایه اجتماعی، شیوه‌های مدیریتی در چارچوب فرآیند توسعه پایدار، رویکردی مشارکتی پیدا کرده و مدیریت محلی با رهیافت فضایی و مشارکتی بودن شکل خواهد گرفت. بر این شالوده، اشکال مختلف سرمایه اجتماعی به‌عنوان مبنایی برای فعالیت‌های مولد یک جامعه بر اساس کیفیت روابط اجتماعی که شامل اعتماد، همبستگی، و اثربخشی اقدامات و شراکت جمعی است، قلمداد می‌شود. همچنین با یافته‌های پوپوچ^{۱۰} (۲۰۱۸) مطابقت دارد که سرمایه اجتماعی را به‌عنوان یکی از عوامل مهم برای مشارکت جامعه محلی در توسعه مناطق روستایی قلمداد کرده است.

بر این شالوده، تمامی فرضیه‌های این پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرند. شایان ذکر است؛ جهت تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار روستایی مثبت است. به این معنا که هرچه میزان سرمایه

بحث و نتیجه‌گیری

بهبود شاخص‌های سرمایه اجتماعی می‌تواند از طریق اثرات محیطی - اکولوژیک و اجتماعی - اقتصادی ادراک‌شده توسط روستاییان از اجرای برنامه‌ها و طرح‌های روستایی زمینه مناسب برای مشارکتشان در فرآیند توسعه پایدار روستایی فراهم سازد. بر این شالوده، این تحقیق، با هدف بررسی نقش بهبود سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر مشارکت روستاییان در اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها در برنامه‌های توسعه روستایی، با نقش میانجی اثرات محیطی - اکولوژیک، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و فیزیکی اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها در روستاهای استان تهران انجام شد. در این راستا، دو فرضیه مورد آزمون قرار گرفت. در فرضیه اول سرمایه اجتماعی دارای تأثیر معنادار بر مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی است. این نتایج با یافته‌های محققانی مانند بولن (۲۰۰۷) و دبرین و گوتز (۲۰۱۳) و بانک جهانی^۵ (۲۰۱۴) که سرمایه اجتماعی را زمینه‌ای برای حل مسائل محلی توسط دولت‌های محلی و سایر مؤسسات حمایتی قلمداد می‌کنند که بر مشارکت روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه محلی و بهبود ابعاد توسعه پایدار جامعه ضروری است، مطابقت دارد. همچنین، همسویی دارد با یافته‌های گولدنر و ریتچی^۶ (۲۰۰۷) که نتیجه می‌گیرند؛ بهبود سرمایه اجتماعی در روابط داخل جامعه، ایده‌ها، ارتباطات و ترجیحات شخصی و نیز مشارکت اجتماعی - اقتصادی آن‌ها نیز تحولاتی ایجاد می‌کند؛ و اثرات منفی فعالیت انسانی بر طبیعت را نیز کاهش می‌دهد و به‌تبع آن برداشت انسان از منابع و ویژگی‌های منحصربه‌فرد محیط طبیعی را نیز دستخوش تغییر می‌سازد.

در فرضیه دوم، سرمایه اجتماعی با نقش میانجی اثرات محیطی - اکولوژیک، فیزیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ادراک‌شده از برنامه‌ها و طرح‌ها توسط روستاییان برای مشارکتشان در برنامه‌های توسعه روستایی سنجیده شد؛ که نتایج نشان از تأیید

7. Kilpatrick & Falk

8. Samuelson & Nordhaus

9. Mendes

10. Popovych

5. World Bank

6. Goeldner & Ritchie

فرا می‌گیرند، که گرد هم آمده و با هم درباره نحوه تأثیرگذاری در محیط گفتگو کنند. تجربیات خود را با هم در میان بگذارند و تلاش کنند که با درک نیازها بر منابع مشترک، برنامه‌ای را به‌منظور بهبود وضع موجود طراحی کنند.

طبق ادبیات و نیز نتایج این تحقیق آشکار شد که از یک طرف سرمایه اجتماعی خود لازمه توسعه پایدار روستایی است و از طرف دیگر توسعه پایدار روستایی از عوامل مؤثر در ایجاد سرمایه اجتماعی است. این رابطه دوسویه اهمیت و لزوم توجه به جامعه محلی و مشارکت و همکاری هرچه بیشتر آن‌ها را در فرآیند توسعه پایدار روستایی آشکار می‌سازد.

تشکر و قدردانی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، مقاله حامی مالی نداشته است.

اجتماعی افزایش می‌یابد، میزان اثرات ابعاد محیطی - اکولوژیک، اجتماعی، اقتصادی و فیزیکی ادراک شده از اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها افزایش یافته و در نتیجه میزان مشارکت روستاییان در فرآیند توسعه پایدار روستایی نیز افزایش می‌یابد؛ و در مقابل با کاهش میزان سرمایه اجتماعی، میزان مشارکت روستاییان در اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها در فرآیند توسعه پایدار روستایی نیز کاهش خواهد یافت. شایان ذکر است؛ تهران به‌عنوان یک کلان‌شهر با ورود روزافزون مهاجران مواجه است. در این رابطه سرریز جمعیت کلان‌شهر تهران به سمت روستاهای پیرامونی به‌عنوان عرصه‌ای تکمیلی برای کارکردهای تهران محسوب می‌شود. در این ارتباط، اسکان خیل عظیمی از مهاجرین عمدتاً روستایی از سایر استان‌های کشور موجب شده تا دگرگونی‌های عمیقی در ساختار اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی استان تهران ایجاد شود، و در نتیجه، احساس عدم تعلق، تعهد و پایبندی در برنامه‌ها و فعالیت‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، عمرانی و تضادهای اجتماعی و فرهنگی موجب پایین آمدن میزان سرمایه اجتماعی و مشارکت در این روستاها شده است.

در تحقیق حاضر، آشکار شد؛ در صورتی که سرمایه اجتماعی به‌عنوان زیرساختی برای توسعه روستایی در نظر گرفته شود، می‌تواند تأثیرات منفی مرتبط با این مقوله را کاهش دهد. همچنین با برنامه‌ریزی‌های لازم و اجرایی برای افزایش میزان سرمایه اجتماعی در افراد می‌توان به فرآیند توسعه پایدار روستایی کمک کرد. به سخن دیگر، زمانی که روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی مشارکت داوطلبانه داشته باشند و یا به عوامل اجرایی آن طرح‌ها و همچنین به نتایج طرح‌ها اعتماد داشته باشند، می‌توان انتظار داشت که برنامه‌ریزی توسعه در ریل و مسیر توسعه روستایی قرار گرفته است. همان‌طور که یافته‌های رگرسیون خطی چند متغیره به شیوه گام‌به‌گام نشان داده است، متغیر اعتماد بیشترین تأثیر را بر توسعه پایدار روستایی داشته است. این مهم بدان معناست که اعتماد و عمل متقابل که یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی قلمداد می‌شود؛ از اولین و اساسی‌ترین الزامات توسعه پایدار روستایی است. بنابراین، توجه بیش‌ازپیش به عملکرد جامعه محلی و شناسایی نوع و نحوه ارتقاء ابعاد سرمایه اجتماعی و ارائه راهکار علمی برای توانمندسازی و بهبود عملکرد جامعه محلی در ارتباط با بهبود سرمایه اجتماعی در فراگرد توسعه پایدار روستایی مورد تأکید است.

به سخن دیگر، توان افزایش محلی از این‌رو اهمیت دارد که می‌تواند در ایجاد چرخه‌های پایدار تواناساز مؤثر واقع شود. در اینجا فرآیند توان افزایش محلی منجر به مشارکت آگاهانه و فعال روستاییان در اجتماع محلی می‌شود. این فرآیند مانند بسیاری از فرایندهای اجتماعی دیگر، فرآیندی تدریجی است که با تجربه‌های کوچک آغاز می‌شود. سرمایه اصلی در این تجربه‌های کوچک اعتماد مردم نسبت به یکدیگر است. روستاییان به تدریج

References

- Azkiya, M., and Firoozabadi, S.A. (2008). Investigation of Social capital in kind's exploitation systems of land and effective factors on conversion peasant exploitation to cooperation. *Social science Letter*, 33(1), 97-111.
- Barret, M.S. (2008). Capitalizing on community music: A case study of the manifestation of social capital in a community choir. *Research studies in music education*, 30 (2), 118-138.
- Bezzina, C. (2000). Educational leadership for twenty-first century Malta: breaking the bonds of dependency. *International Journal of Educational Management*, 14 (7), 299-307.
- Bourdieu, P. & Wacquant, D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (2018). Social space and the genesis of appropriated physical space. *International Journal of urban and Regional*, 42 (1), 106-114.
- Bullen, P. (2007). Community development models and language. Available at: <http://www.mapl.com.au/ideas/>. Accessed: 18th May 2015.
- Butler, B., Pick, D. & Dayaram, K. (2009). Social capital as the missing link in the growth process: implications for strategic orientation of businesses. *Problems and Perspectives in Management*, 7 (1), 40-48.
- Cavaye, J. (2004). Social capital: a commentary on issues, understanding and measurement. Available at: <http://pascalobservatory.org/content/social-capital>. Accessed: 6th April, 2015.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95-S120.
- Currie, G., & Stanley, J. (2008). Investigating links between social capital and public transport. *Transport Reviews*, 28 (4), 529-547.
- Day, Ch., GU, Q., & Sammons, P. (2016). The impact of leadership on student outcomes: How successful school leaders use transformational and instructional strategies to make a difference. *Educational Administration Quarterly*, 52 (2), 221-258.
- Debertin, D.L. & Goetz, J.S. (2013). Social capital formation in rural, urban and suburban communities. Available at: www.uky.edu/~deberti/socsaee. Accessed: 4th May, 2016
- Dhesi, A. S. (2000). Social Capital and Community Development. *Community Development Journal*, 35(3), 199-214.
- Eftekhari, A. Mahmoodi, S. Ghaffari, G. Pourtaheti, M. (2015). The explanation of spatial pattern of social capital with respect to sustainable rural development-case: villages of Razavi Khorasan. 4(11), 87-107.
- Ericsson, K.A. (2004). Deliberate Practice and the Acquisition and Maintenance of Expert Performance in Medicine and Related Domains. 79 (10), S70-S81.
- Ghaffari, M. (2011). *The Basics of Regional Planning*. Publication of Planning and Budget Organization, Tehran.
- Goeldner, C. R., & Ritchie, J. B. (2007). *Tourism principles, practices, philosophies*. John Wiley & Sons.
- Grootaert, C. (1998). Social capital: the missing link? Social Capital Initiative working paper series; no.3. Washington, D.C.: The World Bank.
- Horlings, I., Padt, F. (2013). Leadership for Sustainable Regional Development in Rural Areas. *Bridging Personal and Institutional Aspects*, 21 (6), 413-424.
- Kilpatrick, S., & Falk, I. (2003). Learning in agriculture: Building social capital in island communities. *Local Environment*, 8(5), 501-513.
- Liu, J., Qu, H., Huang, D., Chen, G., Yue, X., Zhao, X. and Liang, Z. (2014). The role of social capital in encouraging residents' pro-environmental behaviors in community-based ecotourism. *Tourism Management*, 41(1), 190-201.
- Mendes, P. (2009). Teaching community development to social work students: A critical reflection. *Community Development Journal*, 44 (2), 248-262.
- National Cartographic Center of Iran. (2017). Digital maps.
- Popovych, A. (2018). Social Capital and Rural Development. *Current Debates Tourism and Development Studies*, 12, R11, Z13.
- Pretty, J. (1995). *Regenerating agriculture: Policies and practice for sustainability and self-reliance*. London: Earthscan Publications; Washington, DC: National Academy Press; Bangalore: ActionAid and Vikas.
- Pretty, J., & Ward, H. 2001. Social capital and Environment. *World Development* 29 (2), 209-227.
- Putnam, R. (1995). Tuning in, tuning out: the strange disappearance of social capital in America. *Political Science and Politics*, 28 (4), 664-683.
- Putnam, R. and Goss, K. A. In Putnam R. (2002). *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. Oxford University Press, Inc., New York.
- Rex. K. (2013). Exploratory and Confirmatory Factor analysis. retrieved from psychology.concordia.ca/fac/kline/library/k13b.pdf
- Rezvani, M., & Darban Astaneh, A. (2012). Explain the factors affecting rural governance in local government (case study: Qazvin Township). *Urban Management*. 28, 179-198.
- Saleh Nasab, Gh. (1992). The Role of Women in Agricultural Development. *Agricultural Research, Education and Extension*. 151, 22-27.
- Samuelson, P., & Nordhaus, W. D. (2007). *Ekonomika [Economics]*. Moscow, Russia: Binom-KnoRus, 799.
- Statistical Center of Iran. (2016). General census. Available at: www.amar.org
- Svendsen, G. (2000). Measuring social capital: The Danish cooperative dairy movement. *Sociologia Ruralis*, 40 (1), 72-86.
- Tirmizi, A. (2005). The contribution of levels of social capital to community development. Retrospective Theses and Dissertations Paper 1599, Iowa: Iowa State University.

Van Voorhis, W., Carmen R., & Morgan, B.L. (2007). Power and Rules of Thumb for Determining Sample Sizes. *Tutorials in Quantitative Methods for Psychology*, 3 (2), 43-50.

Warner, F. (1999). Social capital construction and the role of the local state, *Rural Sociology*, 64(3), 120-159.

World Bank Group. (2000). "SOCIAL CAPITAL FOR DEVELOPMENT" "WHAT IS SOCIAL CAPITAL [Http://www.worldbank.org/poverty/scapital/whastc.htm](http://www.worldbank.org/poverty/scapital/whastc.htm).

World Bank Group (2014). Community-driven development (online). Available at: <http://www.worldbank.org/en/topic/communitydrivendevelopment/> Accessed 2nd October 2014.